

КАВАЛЕРІЙСЬКЕ УЧИЛИЩЕ: ГОРДІСТЬ ЄЛИСАВЕТГРАДА

Нещодавно виповнилося 145 років від часу заснування одного із найзнаменитіших військових навчальних закладів Російської імперії - Єлисаветградського кавалерійського училища (1865-1917). Представник славетної єлисаветградської династії Георгій Якович Ерделі (1883-1954) у щойно опублікованих „Воспоминаниях” („Московский журнал. История Государства Российского”, №1, 2009) відзначає: „Гордился город своим кавалерийским юнкерским училищем (таких училищ было в России всего три: в Єлисаветградє, в Петербургє... и в Твери). Занимало оно бывший дворец, построенный при императоре Николае I, так как государь Николай Павлович часто бывал в

Малороссии - тогдашнем всероссийском центре расположения кавалерии, жил подолгу в Єлисаветградє... Дворец состоял из трех корпусов строгой архитектуры; эти три корпуса и манеж обрамляли громаднейший плац (больше московской Театральной площади) для верховой езды, скачек, учений и прочего, который был еще окружен широкой полосой сада с прекрасными аллеями и скверами. Там стояли столики под навесами, играла музыка и подавалось мороженое: публика усаживалась за столики и сквозь зелень наблюдала за вольтижировкой юнкеров”.

Сотні, якщо не тисячі, відомих військових діячів (полковників і генералів) з гордістю називали себе вихованцями „славной южной школы”. А це, у що важко повірити, половина офіцерів-кавалеристів російської армії! Випускники ЄКУ були на провідних ролях під час Першої світової війни (досить лише згадати трагічну долю колишнього начальника ЄКУ, а згодом командувача 2-ї російської армії Олександра Васильовича Самсонова). Або випускника ЄКУ 1908 року Олександра Козакова (1889-1918), який перекваліфікувався у пілоти і став одним з кращих асів Першої світової війни, збивши 17 ворожих літаків.

У братовбивчій громадянській війні вони воювали як у лавах Білої та Червоної Армії, так і в стані Армії УНР. Приміром, випускник ЄКУ 1916 року, корнет Сергій Володимирович Марков (1898-1944) брав найактивнішу участь у спробах врятувати імператора Миколу II та його родину, про що згодом написав надзвичайно цікаві спогади „Покинутая царская семья”, вперше видані у Відні у 1928 році і перевидані нещодавно в Росії (2002). „Переможцем Чапаєва” увійшов в історію громадянської війни випускник ЄКУ 1905 року Тимофій Іпполитович Сладков (1884-1956). Це він – полковник Уральського козачого війська – у вересні 1919 року розгромив штаб 25-ї дивізії на чолі з легендарним Чапаєм. А колишній єлисаветградський юнкер Іван Васильович Полтавець-Острияниця (1890-1957) став одним з найвидатніших діячів українських національно-визвольних змагань: обирався наказним гетьманом Вільного Українського Козацтва, був генеральним писарем Української Держави.

Опинившись в еміграції, де тільки не шукали застосування своїм військовим здібностям вихованці Єлисаветградського кавалерійського училища! Навіть у далекому Парагваї, як національного героя, шанують випускника ЄКУ 1914 року Сергія Сергійовича Салазкіна. З 1928 року він воював у Парагваї під час війни з Болівією (1932-1935), був командиром полку в парагвайській армії, загинув 30 серпня 1933 року. У столиці Парагвая Асунсьйоні його іменем названо вулицю, написана п'єса під назвою „Майор Салазкін”.

Ще один учасник найкровопролитнішої війни ХХ століття в Латинській Америці (Болівія і Парагвай разом втратили понад 250 тисяч чоловік), випускник ЄКУ 1900 року, генерал-майор російської армії Микола Францевич Ерн (1879-1972) зумів став ще й генерал-лейтенантом парагвайської армії, згодом генерал-інспектором та радником Генерального Штабу, був професором Військової академії. У нього навчався майбутній Президент Парагваю, диктатор Альфредо Стресснер (1912-2006).

Випускник ЄКУ 1915 року, ротмістр Лев Павлович Сукачов (1895-1975) з 1924 по 1939 рік перебував на службі в албанського короля Ахмета бек Зогу: полковник албанської армії, командир королівської гвардії. Згодом, оцінивши військовий хист Сукачова, його запросили на службу до італійської армії. Лев Павлович мав зустріч з Беніто Муссоліні, який запропонував йому сформувати з албанців полк для охорони короля Віктора-Еммануїла III. За роки служби в Італії (1939-1949) колишній елісаветградський юнкер дослужився до чину бригадного генерала.

Розсіяні по всьому світу, колишні вихованці ЄКУ в 1965 році у Нью-Йорку на чолі з полковником Сергієм Ряснянським спромоглися видати унікальну книгу „Исторический очерк Елисаветградскаго кавалерийскаго училища с воспоминаниями питомцев школы. Незабываемое прошлое Славной южной школы. 1865-1965.”

Справедливості ради, слід згадати, що до заснування Єлісаветградського юнкерського кавалерійського училища в місті з 1859 по 1865 рік існувало офіцерське кавалерійське училище. Його історія, на превеликий жаль, майже не досліджена. А тим часом відомо, що при цьому специфічному навчальному закладі в 1861 році діяла... недільна школа для дітей ремісників, і учителями на громадських засадах працювали викладачі офіцерського кавалерійського училища, зокрема випускник Академії Генерального штабу, приятель Т.Шевченка, М.Чернишевського і М.Добролюбова Микола Дементійович Новицький (1833-1906). Перебуваючи у нашому місті, він з 1860 року брав безпосередню участь у визволенні з кріпацтва родичів Тараса Шевченка, листувався з ним. Написав спогади про зустрічі з Кобзарем, у Єлісаветграді його відвідував Добролюбов. Дослужився Микола Дементійович до генерала кавалерії та члена Військової Ради Росії.

Ці гуманні традиції, поважне ставлення до українського народу, його історії та культури успадкувало від свого попередника Єлісаветградське юнкерське кавалерійське училище (з 1902 – Єлісаветградське кавалерійське училище). Звертає на себе увагу активна участь керівництва, викладачів та юнкерів ЄКУ в діяльності Єлісаветградського благодійного товариства поширення грамотності й ремесел (1873-1918). Дивовижно, але факт: з 30 учасників першої постановки „Вечорниць” П.Ніщинського в Єлісаветграді (1875), яка відбулася у приміщенні громадського зібрання, 11 – це юнкери ЄКУ на чолі з своїм викладачем, відомим українофілом Миколою Федоровським (1838-1918)!

У тому ж таки 1875 році в Єлісаветграді за сприяння Товариства було видано першу в історії міста україномовну книгу під невибагливою назвою „Дещо з перекладів і самостійних творів І.Гриненка. Випуск I.” Такий псевдонім обрав Йосип Шевченко – небіж Тараса Григоровича, юнкер Єлісаветградського кавалерійського училища (на знімку). Книга коштувала 30 копійок, мала тираж 1200 примірників. У збірці вміщено 21 вірш Йосипа Варфоломійовича, 9 його перекладів та „рекламу” Товариства (витримки із протоколів засідань та звітів тощо). Присвячувалася книга Варфоломію Григоровичу Шевченку, батьку поета. Зрозуміло, що небіж Тараса Шевченка, який чудово виконував народні пісні, був учасником історичної постановки „Вечорниць” в Єлісаветграді.

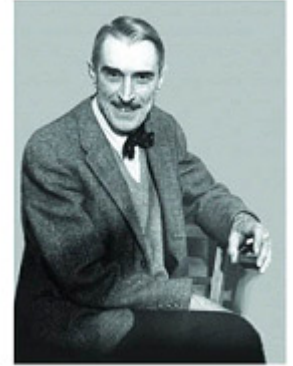
Інший викладач ЄКУ М.І.Рахубовський у 1882 році пропонував Товариству поширення грамотності й ремесел зайнятися „изданием и распространением в массы книг, доступных для народа и ремесленников”. Було створено спеціальну комісію для „открытия библиотек в городах Елисаветградского уезда”.

Начальник ЄКУ, полковник Є.Є. Ринкевич, на одному із засідань Товариства запропонував влаштувати народні читання. У дореволюційній Росії це була одна з найпопулярніших форм позашкільної освіти для поширення серед населення елементарних загальноосвітніх, професійних і прикладних знань.

Феномен ЄКУ полягає ще й у тому, що військовою справою в ньому оволодівали майбутні... художники і письменники. Як неперевершений ілюстратор українських народних пісень (28 мініатюр) в історію українського образотворчого мистецтва увійшов випускник ЄКУ 1875 року Амвросій Андрійович Ждаха (1855-1927), який також брав участь у постановці „Вечорниць” Ніщинського у приміщенні Єлисаветградського громадського зібрання. Згодом він закінчив Одеську школу малювання та креслення. У 1893 році першим з українських графіків започаткував комплексне оформлення “Кобзаря” Т.Шевченка, ілюстрував “Чорну Радю” П. Куліша (1901) та твори інших українських письменників.

Більш карколомної долі, ніж та, що випала випускникові ЄКУ 1914 року Віктору Михайловичу Арнаутову (1896-1979), навіть важко уявити. Він був учасником Першої світової та громадянської воєн на боці адмірала Колчака. В еміграції навчався у Каліфорнійській школі образотворчих мистецтв (Сан-Франциско), секретами монументального мистецтва оволодівав працюючи у Мексиці разом з геніальним Дієго Ріверою. У 1937 році Арнаутов виконав фрески для фойє школи ім. Д. Вашингтона у Сан-Франциско, майже чверть століття викладав живопис, графіку та дизайн у Стенфордському університеті, мав 8 персональних виставок. У 1941 Віктор Михайлович вступає до лав... Комуністичної партії США, обирається головою Російсько-американського товариства з надання допомоги Червоній Армії. Після цькування за карикатуру на Р.Ніксона та загибелі під колесами авто дружини у 1963 році повернувся на батьківщину. Жив і працював у Маріуполі. Живописні твори зберігаються в Російському музеї (Санкт-Петербург), Музеї образотворчих мистецтв ім. О.С.Пушкіна (Москва), Музеї образотворчих мистецтв Сан-Франциско, багатьох приватних колекціях.

Якщо Арнаутов уже посів гідне місце в історії російського та українського мистецтва, то цього поки що не скажеш про іншого вихованця ЄКУ 1917 року Матвія Едмундовича фон Рейтлінгера (1897-1983). Його відкриття як талановитого художника лише починається. Рейтлінгер встиг повоювати на фронтах Першої світової війни, а після революції - у білих військах на Півдні Росії. З листопада 1920 року опинився в еміграції в Югославії. Тут Матвій Едмундович вирішив перекваліфікуватися у художника. З цією метою він у 1932 році закінчив у Белграді Королівську школу витончених мистецтв. Ще будучи студентом, під час літніх канікул, брав участь у розписах храмів по всій Югославії. Набутий досвід роботи з фресками допоміг йому виробити свій стиль виконання композицій великого розміру з великою кількістю персонажів. Одночасно почав працювати ілюстратором. У 1937 році Рейтлінгер виконав чудовий графічний портрет 20-річної російської емігрантки Анни Юріївни Бетулінської, яка стала знаменитою французькою співачкою, композитором і поетом Анною Марлі (1907-2006) (на знімку). Її пісні виконували Едіт Піаф, Шарль Азнавур та інші зірки французької естради.

У 1944 році Матвій Едмундович переїхав до Німеччини, працював у кінематографі. У 1951-му емігрував до США. Тут працював у православних парафіях, відроджуючи візантійську традицію в іконописі. Зокрема, написав іконостас церкви в ім'я Божої Матері у Філадельфії. Займався живописом на пушкінські теми. У 1964 і 1970 роках у Філадельфії випустив дві книги ілюстрацій (туш, перо) до творів російської класики (“Братя Карамазови” Достоевського, “Левша” і “Очарований странник” Лескова, “Капитанская дочка” та “Пиковая дама” Пушкіна, “Война и мир” Толстого). Персональні виставки неодноразово влаштовувалися в Югославії, Німеччині та США.

З 1876 по 1886 рік при Єлисаветградському кавалерійському юнкерському училищі існувало козацьке відділення. Потім його перевели до Новочеркаського козацького училища. Серед тих, хто вступав і навчався в ЄКУ, а завершував військову освіту уже в Новочеркаську, був один із найзагадковіших російських письменників Іван Олександрович Родіонов (1866-1940). Саме його, а не Михайла Шолохова, деякі

дослідники (передусім журналістка і літературознавець Галина Стукалова) вважають справжнім автором геніального роману „Тихий Дон”. Ще в 1914 році Родіонов опублікував книгу нарисів історії донського козацтва під промовистою назвою... „Тихий Дон”. Свій літературний архів з розділами роману він втратив під час громадянської війни. Перебуваючи в еміграції, письменник буцімто пожертвував своїм авторством задля спасіння родини, яка залишилася у радянській Росії. Репутацію гіпотетичного автора „Тихого Дону” трішки псує той факт, що Родіонов був запеклим антисемітом. Головними ворогами Росії він вважав п’янство та євреїв.

Як куратор військових навчальних закладів Російської імперії, починаючи з 1900 року, Єлисаветградське кавалерійське училище часто відвідував представник правлячої династії Великий Князь Костянтин Костянтинович

Романов (1858-1915), онук Миколи I. В історію російської

літератури він увійшов як поет під криптонімом К.Р. Його улюбленим поетом був Афанасій Фет, значна частина життя і творчості якого пов’язана з нашим краєм. Перебуваючи в

Єлисаветграді, Великий Князь влаштував

літературно-музичні вечори, писав тут свою знамениту драму „Царь Іудейський” (1911-1912). За життя вийшло його тритомне зібрання творів, багато перекладів західноєвропейських поетів. На вірш Костянтина Романова „Растворил я окно...” П.І.Чайковський написав романс-шедевр вокальної класики. З 1889 року він – Президент Російської Академії Наук. У цій іпостасі зокрема допоміг здобути освіту уродженцю Єлисаветградщини Юхиму Придворову, майбутньому пролетарському поету Дем’яну Бедному.

Мріяв вступити до Єлисаветградського кавалерійського училища Анатолій Євгенович Величковський (1901-1981). Його батько у чині ротмістра викладав у ЄКУ, та й родина мешкала в одному з корпусів училища. Анатолій навчався у Єлисаветградській громадській гімназії. У 1919 році його батько полковник Євген Величковський був Єлисаветградським повітовим комісаром. 18-річним юнаком Анатолій вступив у Білу Армію. В еміграції став визначним поетом – продовжувачем „тютчевського напрямку” в російській поезії. Про його творчість схвально відгукувався лауреат Нобелівської премії Іван Бунін.

Багато віршів Величковського навіяні ностальгією за Україною, Єлисаветградом та його гордістю – кавалерійським училищем:

Это было - где-то,
Далеко от Сены:
Солнце пахло - летом,
Ветерок – сиренью.
Под апрельским небом
Было на параде,
На плацу учебном
В Елисаветграде.

Светлых шашек гребень
Лошади, знамена:
Слушали молебен –
Оба эскадрона...

Отзвучали гимны
Отзвенел парад –
И не стало имени:
Елисаветград.
На песке - сердечки:
Конские следы...
И уходят в вечность
Конные ряды.
Ясно и дождливо...
Будет - как всегда,
А христолюбивых,
Воинств - никогда!

Володимир Босько